Şehir ve Şahsiyet İlişkisi Bağlamında Ankara ve Hacı Bayram-ı Veli

[Ankara and Hacı Bayram-ı Veli in the Context of City and Personality Relationship]

İbrahim Ethem ARIOĞLU*

Özet: Şehirler medeniyetin ve kültürün ortaya çıktığı yerlerdir. Şehirlerin ruhunun ve kimliğinin oluşmasında mekânlar ve şahsiyetler çok önemlidir. Tarihî mekânlar ve şahsiyetler aynı zamanda şehirlerin kimliğinin oluşmasında somut değerlerdir. Bu değerler kültürel ve tarihî kimlikleri yönüyle anlamlar kazanmaktadır. Tarihî kültürel mekânlar ile önemli şahsiyetler bu bağlamda şehirlerin kültürel kimliği, tarihi ile toplum hayatında geçmişten günümüze önemli bir yer tutmuştur. Toplumun ve şehrin kültür tarihi çalışmalarında önemli şahsiyetler ve mekânları dikkate alan çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmanın konusu şehir kavramından hareketle şehir-kimlik ile şehir-şahsiyet ilişkisini değerlendirmektir. Amacı ise şehir ve şahsiyet ilişkisi bağlamında Ankara şehri ve Ankara'nın tarihi ile kültüründe önemli şahsiyetlerinden kabul edilen Hacı Bayram-ı Veli'nin yeri ve değeri, şehir kültürü ve kimliği yönüyle önemini tespit edilerek ortaya koymaktır. Çalışma makro perspektiften dolaylı gözlem tekniğine uygun olarak yürütülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Şehir ve şahsiyet, Ankara, Hacı Bayram-ı Veli, Ankara ve Hacı Bayram-ı Veli.

Abstract: Cities are places where civilization and culture originated. Places and personalities are very important in forming the soul and identity of cities. Historical places and personalities are also tangible values in forming the identity of cities. These values gain meaning in terms of their cultural and historical identities. In this context, historical cultural places and important personalities have taken an important place in the cultural identity, history and social life of the cities from past to present. Studies that take into account important figures and places in the cultural history studies of the society and the city should be done. The subject of this study is to evaluate the relationship between city-identity and city-personality based on the concept of city. In the context of the relationship between the city and personality, the place and value of Hacı Bayram-ı Veli, who is accepted as one of the important figures in the history and culture of Ankara and Ankara, was aimed to be determined and put forward in terms of city culture and identity. The study was conducted in accordance with the indirect observation technique from a macro perspective.

Keywords: City and personality, Ankara, Hacı Bayram-ı Veli, Ankara and Hacı Bayram-ı Veli.

---

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, iearioglu@gmail.com

Giriş

Ankara, medeniyetimizin kimliğini ve kişiliğini oluşturan, tarih, millet, medeniyet, vatan, din duygularını geliştiren ve ileride yeni inşalara da yansıyacak olan pek çok değeri içinde barındıran güçlü potansiyelli bir şehirdir. O Ankara ki medeniyetimizin hezimetinin sarsıntılarını en yakından duyan bir serhad şehri, kahramanlık hikâyelerimizin mekânı, imparatorluğumuzun feci yıkılışının ve bir daha geri gelmeyecek olanın doğurduğu büyük ümitsizliği ancak şanlı ve güzel eski günlerini hatırlamak suretiyle telafi etmeye çalışan kuğunun son şarkısı kadar güzel bir şehirdir. Medeniyet kodlarını derinden derine oluşturan temel ögelerden biri hiç şüphesiz Hacı Bayram-ı Veli'dir. O'nun şehre kattığı değer, Türk kültür ve irfan geleneği açısından hesaplanabilen ve hesaplanamayan, ancak hissedilen pek çok bileşenle Anadolu bozkırında oldukça etkili bir kimliği ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmanın konusunu şehir kavramından hareketle, şehir-kimlik ile şehir-şahsiyet ilişkisi oluşturmaktadır. Şehirler; ekonomisi, ticari faaliyetleri, nüfus gücü gibi özellikleri yanında tarihi, kültürü, mekânları, edebiyatı, değerleri ve şahsiyetleri ile kimliğini gösterirler. Bu bağlamda çalışmada şehir ve kimlik bağlamında Ankara ve Hacı Bayram-ı Veli ilişkiselliğinin iz düşümlerini ele alarak bir perspektif sunmak amaçlanmaktadır. Çalışma, şehir-kimlik ilişkisini mekânsal hatıra ve hafıza bağlamında okuma ve kişilerin mekâna ve o mekânın ifade ettiği anlama derin etkiler bırakan kimliksel aktör olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Şehir ve Kimlik

Her şehir, sahip olduğu somut ve somut olmayan yahut bir başka deyişle maddî ve manevî kültürel değerleri ve mirası ile önem kazanır. Bu anlamda her şehir başka bir şehirden sosyal ve kültürel yönleriyle farklılıklar arz eder. Bu farklılıklar olumsuz bir şey değildir. Tam aksine bir özgünlük ve zenginliği ifade eder. Çünkü bir kimliğin diğer bir kimlikten farklı olması ne kadar normalse bir şehrin kimliğinin diğer şehir kimliklerinden ayrı olması da kültürel zenginlik ve sosyolojik olarak doğaldır.

Şehirler sadece nüfus yoğunluğu ve coğrafî büyüklükleri ile tanınmazlar. Bu özellikleri yanında başka özellikleri ile de tanımlanırlar. Bayraktar; "Şehir nedir? Kültürel, entelektüel ve manevî boyutlarıyla insan hayatındaki yeri nedir veya ne olabilir?" sorusuna, şehirlerin artık günümüzde sadece fiziki ve fizyolojik ihtiyaçların giderildiği bir yer olmanın ötesinde, siyasî, sosyolojik, coğrafî, ticarî veya idarî açılardan birbirlerinden farklı şekillerde tanımlanabileceğinin, betimlenebileceğinin mümkün olduğunu, insanın bedenini olduğu kadar belki de ondan daha fazla ruhunu doyuran ve

besleyen bir mekâna ve imkâna dönüştüğünü, bu yönüyle şehirlerin tekâmülün gerçekleştiği, ruhun talebi olan kemale imkân veren yerler olduğu, insan-ı kâmilin olmadığı her yerin ise taşra sayılacağını ve şehirlerin insanın kendisini reşit kılacak, tekâmül ettirecek kâmil insanlar ve imkânlar bulacağı yerler olduğunu dile getirir ve bu durumu şöyle açıklar:

> "İnsanı betimleyen kavramlar ve sıfatlar arasında öyle bazıları vardır ki onlar neredeyse insan ile eş anlamlıdır. Mürşid, mürebbi, muallim, mütefekkir gibi kavramlar; irşad etmeye, reşid kılmaya, terbiye etmeye ve edilmeye, ilim öğretmeye ve öğrenmeye, düşünmeye ve düşündürtmeye yani insanî vasıflara karşılık gelmektedirler. Bu kavramların ortak noktaları, insandan insana geçmeleri ve insanı bir oluş ve kemal yolculuğuna çıkartmalarıdır. Nitekim insan; gözlem yapabilen, algılayan muhakeme eden, iletişim ve etkileşimde bulunan, sorgulayan, eleştiren, merak duyan, anlam arayan, ilişki kuran, bilen, öğrenen ve öğretebilen, evrendeki en özel ve yetkin varlıktır. İnsanoğlunun sahip olduğu bilgi, beceri ve yetenekleri geliştirebilmesi, yaşadığı hayatla doğrudan ilişkilidir. Kapalı veya açık bir toplumda yaşamak, ilişki biçimlerini de etkilemekte ve şekillendirmektedir." (2018: 291).

Şehirler, kültürel yönleriyle hayat bulur. İnsanın taştan, topraktan, ağaçtan, çelikten, demirden âdeta yontup hazırladığı ve içinde yaşamının farklı boyutlarını yoğun bir şekilde sergilediği varlık olan şehir, bir kültür formu olarak, kültürel ortamda varlık bulup, kültürden beslenip yeni bir kültürün var edildiği yerdir. Böylece kültürel varlık olan şehir, zamanla kültürel iklimin vazgeçilmez unsurlarından biri hâline gelerek şehir ortamında başka yönler, başka çizgiler kazanır ve yoğun bir şekilde kültüre dâhil olur. Her şehrin kültür ve kimliğinin yalın bir işareti sayılan adı vardır. Şehirlerin adları, o şehirlerin kültür ve kimliğinin bir parçası ve hatta kaderi olur. Her şehrin kimliğini ortaya koyan hayat tarzları vardır. Şehrin kültürel kimliğinin unsurları olan yapıları, insanları, sokakları, ritüelleri, inançları, gelenekleri, silüeti, üretim biçimleri, ruhu, dokusu, ilgileri ve imkânları o şehrin kültür ve kimliğini ortaya koyar. Her bir şehirde farklı olarak ortaya çıkan hayat tarzları ise biraz da o şehrin kültür dünyası ve kimlik kalıplarıyla ilgili olabilmektedir (Alver 2018: 279-81).

İnsanların yaşadığı şehre ait aidiyet duygusunu kazanmasında ve kültürel aidiyet hissetmelerinde çeşitli etkenler vardır. Şehir, sahip olduğu somut ve somut olmayan yahut başka bir deyişle maddî ve manevî değerleri ile kimliğini ve yetiştirdiği kişiler ve şahsiyetler ile farklılığını ortaya koyar. Tabiri caizse bir şehrin önemli olarak kabul edilen, manevî önderi olarak görülen kimseler ve şahsiyetler o şehrin şahsi kimliğinin oluşmasına da olumlu anlamda etki ederler. Şahsiyet/kişilik kavramı birey açısından önemli olduğu kadar o bireyin yaşadığı toplum açısından da önemlidir. Kişiliği ve karakteri sağlam bireyler sağlıklı toplumların oluşmasına neden olmaktadır.

Sözlükte "fert, kişi, birey" anlamları olan şahsiyet kelimesinin aynı zamanda ahlâk, huy, karakter, seciye ve mizaç kelimeleri ile ilgisi vardır. Yine sözlükte "kişi, şahıs, zat, benlik" gibi anlamlarda kullanılmakta olan nefs kelimesi, terim hâlinde kişiliğin iç yapısını, bedenî ve ruhî boyutuyla insan benliğinin eğilimlerini, ruhsal hayatın bütününü ve beşerî kişiliğini ifade eder. Şahsiyetin ve karakterin hem doğuştan getirilen hem de çevre ile etkileşim içerisinde geliştirilip kazanılan özelliklerden meydana geldiğine dair görüşler de bulunmaktadır. Günümüzde şahsiyet araştırmalarında psikanalitik, biyolojik, insancıl, davranışsal/sosyal öğrenme ve bilişsel yaklaşım gibi teoriler ve yöntemlerle çalışmalar yapılmaktadır (Hökelekli 2010: 297-98).

Bu yönüyle şahsiyetin oluşmasında kişilik önemlidir. Her insanın kendine has bir kişiliği vardır. Şahsiyetli insan, toplumun ve inancının değer yargılarını benimseyip uygular. Farklı görüş ve değerler, toplumun ahlâkî değerleri ile örtüştüğü zaman kişiler arasında güven oluşur. Her insanın kendine özgü bir kişiliği ve bakış açısı vardır. Farklı görüş ve bakış açıları kişilerin şahsiyetini göstermede önemli olur. Birey başka kişilerle karşılaştıkça kendi benliğinin mücadelesini vererek şahsiyetini sergiler veya bazı davranış ve huylarını değiştirebilir (Ulusoy 2019: 20).

Şehirler, diğer şehirlerden kültürel kimliğini gösteren semboller ve bu semboller etrafında şekillenen mekânlarla ayrı düşünülmektedir. Mekânların sembolik yönüyle ilgili olarak Çelik, *Şehrin Ruhu ve Mekânsal Hafızada Tasavvuf: Tekke ve Dergâhlar* başlıklı yazısında bu konuya dair şunları söyler:

> "Mekânın da dâhil olduğu yapılar ile insan özneler arasındaki etkileşim karşılıklıdır. Şehirde kimliğin mekânsal muhiti, öncekilerin kültürel mirası ve geleneklerin her gün tekrarlanan rutinleriyle hayatın merkezinde yer alır. Mekân bir bakıma hayatın ve kültürün ritimlerini gösterir, değerleri hatırlatır, hafızaya simgesel bir destek sunar. Bu bakımdan şehirleri kendine özgü kılan sembolik mekânlar, aynı zamanda yaşam dünyasının zihniyet, değer ve davranışlar sistemini de gösterir. Her şehir aynı zamanda kendi mekânsal düzlemine yayılmış bir dünya görüşü ve hayat tarzını yansıtır." (2019: 43).

Görülüyor ki şehirler sadece nüfusun ve maddî yapıların olduğu yerler değildir. Şehirler sahip olduğu kimlik ve bu kimlik ile ortaya konulan değerleri ve bu değerleri temsil eden şahsiyetler ile de tanınır ve anlaşılır olmaktadır.

Ankara

Ankara şehri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başkentidir. Bu anlamda devletin idarî merkezidir. Sahip olduğu resmî statüsü, sanayisi, ekonomisi, binlerce yıllık tarihi, kültürü, nüfusu, coğrafyası, kurumları ve ülkemizin nüfus itibariyle ikinci şehridir. 13 Ekim 1923'te başkent olan bu şehir, 23

Nisan 1920 tarihinde Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği o tarihî ve zor günlerde halkının büyük bir teveccühü ile açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi gibi yüce bir makamı da bağrında barındırmaktadır.

Ankara şehri, Kızılırmak ve Sakarya nehirlerinin kolları arasında yer alan coğrafyada, Orta Anadolu'nun kuzeybatısında konumlanmakta olup 25.437 kilometrekare yüz ölçümüyle Türkiye'nin en büyük üçüncü ilidir. 2019 yılı verileri itibarıyla 5.639.076 kişilik nüfusuyla Ankara, dinamik ve genç bir nüfusa sahiptir. Şehirde genel olarak karasal iklim hâkimdir ve yaygın bitki örtüsü bozkırdır. Denizden 850 m yükseklikte ve en yakın kıyı şeridine 270 km uzaklıktadır. 25 ilçeden oluşan Ankara'nın merkezi; üniversitelerin, teknoparkların, sanayi bölgelerinin, güçlü sektör kümelerinin, üst düzey bürokrasinin, uluslararası kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının yoğunlaştığı bir alana sahiptir. Çevre ilçelerde ise yoğun tarımsal faaliyetlere ek olarak, termal turizm ve kültür turizmi özellikle son yıllarda önemli gelişme gösteren faaliyetler olarak öne çıkmaktadır. Bu özellikler başkent Ankara'yı ekonomik, sosyal ve beşerî sermaye bakımından güçlü, kültürel değerlerin korunduğu ve tanıtıldığı bir bölge yapmaktadır. Ankara, yüksek teknolojili ürün üreten sanayisi ve gelişmiş hizmet sektörü ile güçlü bir ekonomik yapıya sahiptir. Ankara, ulusal ve uluslararası araştırmalarda birçok defa Türkiye'nin en yaşanabilir kenti seçilmiştir. Sahip olduğu güçlü eğitim altyapısı ve 19 yükseköğretim kurumu ile Ankara, uluslararası arenada eğitim alanında da giderek önemli bir pozisyon elde etmektedir. Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa ve temsil heyetinin Ankara'ya gelerek yayımladıkları tebliğ sonrası 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. 13 Ekim 1923 tarihinden itibaren de Ankara, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentidir (URL-1).

Ankara'nın kuruluşu çok eski çağlara gitmektedir. Ankara'nın verimli Çubuk ovasının güneyinde, su ihtiyacının da temin edebileceği Hatip çayının (Bentderesi) kenarında, savunma yapmaya son derece uygun sarp kayalık bir tepenin eteklerinde ve İlk Çağ'ın en önemli yolları üzerinde kurulmuş bulunması, Anadolu'nun en eski şehirlerinden biri olduğunu göstermektedir. Yapılan arkeolojik kazılar Ankara'nın çevresinde Gavurkale, Karaoğlan, Ahlatlıbel, Etiyokuşu gibi yerleşim tarihi Kalkolitik ve Bakırçağ dönemlerine ait olan iskân yerlerini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bugün bir kısmı şehrin merkezinde yer alan çeşitli yerlerde Paleolitik devre ait taş aletlerle kalenin eteğinde Neolitik devre ait bir el baltasının bulunması, bu arazinin ilk insanlar tarafından da yer yer iskân edilmiş olduğu bilgilerine de ulaşılmıştır. Eski Ankara'yı da oluşturan Hacı Bayram tepesi ile civarında yapılan kazı ve sondajlar, ilk şehri Frigler'in kurduğu bulgularını ortaya koymuştur. Ankara'nın çeşitli zamanlarda Ankyra, Ankras, Angora, Engürü, Engüriye gibi şekillerde kullanılan isminin kimler tarafından konulduğu ve ne anlam

taşıdığı kesin olarak bilinmemektedir. Grek tarihçisi Pausanias, burayı Frig Kralı Midas'ın kurduğunu ve orada bulduğu bir gemi çapasını sembol alarak şehre Ankyra (Grekçe "gemi çapası") ismini verdiğini rivayet etmektedir. Stephanos Byzantios ise Pausanias'tan daha önce yaşamış olan Afrodisyaslı Apollonios'a atfen Pontus Kralı Mithridates'in (M.Ö.111-63) müttefiki olarak Mısırlı Ptolemaioslar'a karşı savaşan Galatlar'ın, kazandıkları bir deniz savaşı şerefine bu şehri kurduklarını ve zaferin sembolü olarak Ptolemaioslar'dan ele geçirdikleri gemi çapasından dolayı da adını Ankyra koyduklarını söylemektedir. İskender ve Selevkoslar devrinde eski önemini nispeten kaybettiği anlaşılan Ankara, milattan önce 278-189 yılları arasında Trakya'dan gelen Galatlar'ın Tektosages kolunun başkenti olmuştur. En parlak çağını ise Romalılar Dönemi'nde (M.Ö. 189, M.S. 395) yaşadı. Pontus Kralı Mithridates'in eline geçtiği dört yıl (M.Ö. 88-84) hariç 580 yıl süren Roma Dönemi'nde, Augustus'tan (M.Ö. 27, M.S. 14) itibaren Galatya eyaletinin başşehri olan ve abidevi mimarlık eserleriyle süslenen Ankara, bölgenin merkezi hâline gelmiştir. Bugün, bitişiğinde Hacı Bayram Cami'sinin inşa edildiği Augustus Mabedi'nin Bizans Dönemi'nde de (395-1073) kiliseye çevrilmiş olduğu göz önünde tutularak temellerinin altında Frig-Galat tanrıları Men ve Kybele'ye ait mabed kalıntılarının bulunduğu bilgileri ileri sürülmektedir. 1073'te Selçuklular tarafından fethine kadar yaklaşık 150 yıl sakin bir dönem geçiren Ankara, 1101'de Haçlıların eline düşmüş ve onlardan tekrar Bizanslılara intikal ederek tahminen yirmi yıl yine bir Hristiyan şehri olarak kalmıştır (Erdem 1991: 201-03). İslâmiyet'in ilk devirlerinde Ankara, Anadolu'nun diğer şehirleri gibi Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaydı. Şehir, imparatorluğun mühimmat ve erzak depolarının bulunduğu başlıca konaklama yerlerinden birisiydi. Malazgirt Zaferi'nden iki yıl sonra Ankara fethedilmiştir. Ankara'da Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait Alaaddin Cami, Kızılbey Cami, Çubuk suyu üzerindeki Akköprü ile Çaşnigir Köprüsü gibi eserler vardır. Selçuklular zamanında bir uç şehri olmasından dolayı Ankara'da Anadolu'nun diğer şehirlerine göre daha az sayıda cami, mescit ve medrese yaptırılmıştır. Şehir 1354 tarihinde Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı idaresine girmiştir (Özdemir 1991: 203-04).

13 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin başkenti olan Ankara, geçmişten günümüze gelen tarihî ve kültürel mirasını, köklü tarihi ve geçmişi ile varlığını geleceğe uzanan köprü vazifesiyle ulaştırmaya devam edecektir.

Hacı Bayram-ı Veli ve Ankara

Anadolu coğrafyasında pek çok şehirde, o şehirle beraber anılan veya şehir adı anıldığında hemen akla gelen kimseler vardır. Bu kimseler yaşadıkları veya mezarlarının bulunduğu o şehirlerin manevî büyüğü ve koruyucusu

olarak kabul edilmişlerdir. İrfan ehli, ârif, eren, dede, baba, abdal, gönül sultanı, gönül eri, veli, ermiş gibi adlarla bilinen bu kimseler hayatları, eserleri, yetiştirdikleri öğrencileri, yaşadığı döneme etkileri, insanlara karşı etkili kullandıkları dil ve üslûbu, sergiledikleri örnek davranışlar gibi özellikleri ile müstesna bir şahsiyet olarak kabul edilmişlerdir.

Halkın sevgisini ve güvenini kazanmış, örnek hayatları sebebiyle yaşadıkları dönemlerden günümüze hâlâ saygıyla gönüllerde ve kültür dünyamızda taht kurmuş bu şahsiyetler, geçmişten günümüze kültür tarihimizin devamlılığı açısından da önem taşımaktadır. Bu devamlılık aynı zamanda irfan geleneğinin oluşmasını sağlamıştır. Ahmet Yesevî ile ışığı yakılan bu gelenek Anadolu'da çok değerli temsilcilerini yetiştirmiştir. Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, Ahi Evran, Emir Sultan, Pir Sultan Abdal, Somuncu Baba gibi isimler bu yolun temsilcileri olarak hemen akla gelenlerdendir. Ayrıca Anadolu'da pek çok şehirde tekke ve tasavvuf geleneği olarak da bilinen irfan geleneğinin temsilcileri vardır. Elvan Çelebi, Hasan Harakanî, Emir Karatekin, Abdulvahabi Gazi, Şemseddin Sivasî, Emin Tokadî, Abdal Musa, Akşemseddin, Terzi Baba, Şeyh Şaban-ı Veli, Eşrefoğlu Rumî, Aziz Mahmud Hüdayî, Hüseyin Gazi, Seyyid Battal Gazi, Suheybi Rumî ve bu isimlerin dışında pek çok kişi bu geleneğin içinde değerlendirilmektedir. Hayatı, eserleri ve yaşadığı dönemdeki önemi günümüze kadar ulaşan pek çok şahsiyet, yaşadığı şehrin ayrılmaz parçası olarak da kabul edilmişlerdir. İşte yaşadığı ve metfun bulundukları şehirler ile anılan, akla gelen bu şahsiyetlerden birisi de Hacı Bayram-ı Veli'dir. Ankara'nın manevî büyüğü olarak bilinen ve saygı duyulan birisi olarak insanların gönül dünyalarında ve gönüllerinde yerini almıştır.

Çapcıoğlu, Anadolu irfan geleneği ve bu gelenek içerisinde Hacı Bayramı-ı Veli hakkında değerlendirmeler yaparken bu geleneğin "kendisini sadece insanın değil, tüm varlıkların hukukunu koruyup gözetmekle mükellef kıldığı için çevresindeki her şeyi emanet gören" bir bakış açısına sahip olduğunu, geleneğin tarih boyunca bu bakış açısı, toplum hâlinde bir arada yaşamayı mümkün kılan temel inanç ve değerler ekseninde, özünde varlıkların en değerlisi olan insanı yeniden inşa etmeyi amaçladığını ve Anadolu'da farklı dillerin, renklerin, dinlerin ve kültürlerin barış içinde bir arada yaşamasına imkân sağladığını ve bu bakış açısını bir arada yaşamanın temel ilkelerini Hacı Bayramı-ı Veli'nin pratik ahlâk öğretilerinde görüldüğünü söyler (2017: 145-47). Hacı Bayram-ı Veli'nin insanlara örnek olan ve hem bireysel hem de toplumsal hayatta temel ilke kabul ettiği; kendini bilme, sabır, dil, eğitim ve sohbet, toplumsal birlik, çalışmak, paylaşmak gibi değerler (Kızıler 2019: 30) günümüzde de toplumun her kesiminden insanın kabul ettiği ve dikkate değer gördüğü umdelerdir.

Şehir, Kimlik ve Hacı Bayram-ı Veli'nin Misyonu

Hacı Bayram-ı Veli, Ankara'nın kültür hayatında, manevî coğrafyasında önemli bir şahsiyettir. 15. yüzyıldan günümüze şahsiyeti, tasavvufî yönü, eserleri ve etkileri yönüyle Hacı Bayram-ı Veli hâlâ şehrin kültür, edebiyat ve sosyal hayatında önemli bir yer almaktadır.

Azamat, Hacı Bayram-ı Veli'ye dair şu bilgileri vermektedir:

> "Anadolu coğrafyasında Türk tasavvuf geleneği içerisinde kabul edilen ve Türk mutasavvıfların yer aldığı tarikatlar vardır. Bunlardan birisi de ilk kurulan tarikat olarak kabul edilen Bayramiyye tarikatıdır. Hacı Bayram-ı Veli'nin, XIV. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi Dönemi'nde Ankara'da doğduğu bilgisi kabul edilmekle beraber doğum tarihi, adı, ailesi ve hayatının diğer safhaları hakkında ayrıntılı olarak açıklayıcı bilgiler yoktur. Osmanlı Devleti'nde Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murad devirlerini gören ve kurduğu Bayramilik tarikatıyla Anadolu'nun manevî yapısının şekillenmesinde büyük katkıları olan Hacı Bayram-ı Veli Ankara'da vefat etmiş (1430), vefatından birkaç yıl önce yaptırılan ve kendi adıyla anılan caminin yanına defnedilmiş sonrasında ise kabrinin üzerine türbesi inşa edilmiş ve Ankara'nın en önemli ziyaretgâhı hâline gelmiştir." (1996: 442-47).

Hacı Bayram-ı Veli, Ankara'nın manevî dünyasında önemli bir şahsiyet olarak kabul edilmesinin yanında Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı içerisinde önemli bir yeri olan mutasavvıf olarak da değerlendirilmektedir. Ankara yanında Anadolu coğrafyasını da aşan ünü ve şöhreti ile hayatı ve etkisi üzerine pek çok çalışmalara da konu olmuştur. Tanınırlığı ve şöhretinin ortaya çıkmasında yaşadığı dönem ve farklı olarak kabul edilen dikkat çekici hayatı, kişiliği ve dinî yorumu etkilidir. Somuncu Baba olarak da bilinen şeyhi Hamidüddin Aksariyi'nin öğrencisi olması, sağlam bir medrese eğitimi alması, çeşitli rivayetlerde yer alan bilgilere göre II. Murad'ı Edirne'de Osmanlı Sarayı'nda ziyaret edip Fatih Sultan Mehmet'i işaret ederek İstanbul'un fethini müjdeleyici sözler sarf etmesi, başta Akşemseddin olmak üzere pek çok tanınan öğrenci yetiştirmesi, yaşadığı dönem yönüyle önemli sayılabilecek bir husus olarak görülen Türkçe olarak sade ve anlaşılır olan şiirlerinin bulunması, yazdığı şiirlerin tekke ve dergâhlarda o zamandan günümüze okunup gelmesi, Ahi geleneklerini uygulayarak müritleriyle birlikte halkın her an yanında yer alarak, sosyal çalışma ve yardımlaşmayı öne çıkarıcı bir örnek hayatının olması gibi pek çok özelliği, kendisini başta Ankara olmak üzere Anadolu'da hatta Balkanlarda tanınan ve saygı duyulan Anadolu irfan geleneğinin temsilcilerinden sayılan bir şahsiyet olmasını sağlamıştır.

Hacı Bayram-ı Veli'nin Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi başlıklı makalede Hacı Bayram-ı Veli'nin hayatı ve eserlerine dair şu bilgiler verilmiştir:

"Ankara'nın beş kilometre kuzeyinde, Solfasıl köyünde dünyaya gelmiştir. Solfasıl köyü, Cumhuriyet'in ilanından sonra genişleyen Ankara'nın Hasköy semti, Karakum Mahallesi ile birleşmiştir. Köyün adı zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Bu değişim içinde köy, "Zü'l-fazl", "Zû fazl" ve bu iki ismin bozulmuş şekli olan "Solfasol" veya "Solfasıl" şeklinde isimlendirilir. Ancak Osmanlı Dönemi'nden zamanımıza intikal etmiş eserlerde, "Solfasıl" isminin daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeden anlaşıldığı üzere, köyün orijinal ismi "Solfasıl" şeklindedir. Hacı Bayram-ı Veli'nin ailesi ve hayatının diğer safhaları hakkında çok fazla malumat yoktur. Babasının adı Koyunluca Ahmed, dedesinin ismi ise Mahmut'dur. Annesi hakkındaki tek bilgi ise, mezarının yerinin belli oluşundan ibarettir. Etrafı, dört duvarla çevrili olan mezarı Solfasıl köyüne yakın bir yerdedir ve mezar taşında (Ümmü Hacı Bayram-ı Veli) yani "Hacı Bayram-ı Veli'nin Annesi" ibareleri yazılıdır. Hacı Bayram-ı Veli'nin dünyaya geldiği ev, Solfasıl köyünde restore edilmiş olarak hâlâ varlığını sürdürmektedir. O devirde medreselerde hendese, hesap, mantık, belagat, kelam, fıkıh, usul-i fıkıh, akait, hadis, tefsir gibi ilimlerle birlikte, tasavvufa dair çeşitli eserler okutulmaktadır. Hacı Bayram'ın halifelerinin kitaplarında bu konulara sık sık atıfta bulunulmaktadır. Dolayısıyla o devirde medrese mezunu kişilerin kültür altyapısını teşkil eden ilmî birikime, mutasavvıfımız Hacı Bayram-ı Veli de haizdir. Kaynaklarda ifade edildiği üzere, Hacı Bayram'ın sohbetlerinde, müritlerine Fahreddin Irakî'nin "Leme'ât" isimli eserini okutması ve şerh etmesi, ilmî seviyesinin yüksekliğini göstermektedir. Hacı Bayram-ı Veli müspet ve dinî ilimleri okumuş, manevî derinliğe sahip bir sufidir. Yetiştirdiği ünlü kişilerden Akşemseddin, Mehmed ve Ahmed Bîcân, Melamiyye-i Bayramiyye müessisi Ömer Dede ve diğerleri, Anadolu'da İslâmîvarlığın korunmasında da büyük tesirler icra etmişlerdir." (Cebecioğlu vd. 2018: 11-18).

Bayramiyye tarikatı, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar faaliyet göstermiştir. Etki alanına baktığımızda pek çok şehirde ve coğrafyada varlığı görülmüştür. Kuruluşuyla birlikte başta Ankara ve çevresi olmak üzere Bolu, Bursa, Balıkesir, Kütahya, İskilip, Gelibolu ve Edirne gibi şehirlerde etkin olmuştur. Sultan II. Murad'ın Bayramiyye mensuplarını vergiden muaf tutması tarikata rağbetin daha da artmasına ve tanınmasına sebep olmuştur. Hacı Bayram-ı Veli'nin yanında yetişen Şeyh Akşemseddin'in Fatih Sultan Mehmed'e saltanat kılıcını kuşatması ve İstanbul'un fethi sırasında gösterdiği hizmetler tarikatın o dönem, devlet adamları nezdinde de itibarlı bir konuma getirmiştir. Fetih'ten sonra Ayasofya'da kılınan ilk Cuma namazında hutbeyi okuyan ve Hacı Bayram-ı Veli'nin halifelerinden birisi olan Akşemseddin, aynı zamanda İslâm ordularının daha önceki kuşatmalarından birinde şehit düşmüş olan sahabeden Ebû Eyyûb el-Ensarî'nin kabrini de Fatih'in isteği üzerine keşfetmiştir. Akşemseddin daha sonra İstanbul'dan ayrılmış ve Göynük'e gidip yerleşmiştir. Göynük'e gitmesi ile başkentte temsil edilmeyen Bayramiyye'nin etkisi zamanla azalmıştır. Hacı Bayram-ı Veli'nin önde gelen halifesi Şeyh Akşemseddin (ö. 863/1459) ile birlikte Bayramiyye'de "Şemsiyye kolu", bir diğer önemli halifesi Ömer Dede Sikkînî (ö. 880/1475) ile birlikte

"Melamiyye kolu" ve XVII. yüzyılın ilk yarısında Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038/1628) ile birlikte "Celvetiyye kolu" ortaya çıkmıştır (Öngören 2018: 118).

Çobanoğlu, Hacı Bayram-ı Veli'nin yaşadığı dönemi özellikle de Osmanlı tarihinde önemli bir yere sahip olan 1402 yılında Ankara Çubuk Ovası'nda Yıldırım Beyazıd komutasındaki Osmanlı kuvvetleri ile Timur komutasındaki kuvvetler arasında cereyan eden Ankara Savaşı sonrası ortaya çıkan Fetret Devri'nde yaşanan şartları ve olumsuzlukları dile getirirken "Türk sosyo-kültürel yapısında ortaya çıkan bölünme ve parçalanmalardan kaynaklanan çatışmaları ortadan kaldırarak toplumsal bütünleşme ve barışın sağlanması Mevlevîlik ve Bektaşîlikten sonra üçüncü kez Hacı Bayram-ı Veli tarafından gerçekleştirilmiştir" (2018: 229) tespitinde bulunur. Değerlendirmesinin devamında, yaşanılan o dönemi ve Hacı Bayram-ı Veli'nin, Anadolu tasavvuf hareketlerinin, siyasî hayatla birlikte sosyal ve ekonomik çalkantılarla dolu olduğu yılları şöyle anlatır:

> "Söz konusu siyasî ve dinî çalkantılar, bunlara bağlı olarak devlet otoritesinin ve temsil ettiği düzenin zaman zaman ve yer yer zayıflayıp ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, dönemin Anadolu insanını, ekonomik ve sosyal yönden istikrarsızlığa, güvensizlik ve çaresizliğe iterken maddî ve manevî hayatında ortaya çıkan ve yaşanan bütün bu olumsuzlukları aşma Hacı Bayram-ı Veli sayesinde başarılır. Hacı Bayram-ı Veli bu süreci, gurbetten dönüp yerleştiği ata ocağı Ankara'da kurduğu ve kısa zamanda yurt çapında tekke ve zaviyelerde örgütlenen tarikatı ve onun mensuplarına öğretip uygulattığı tasavvuf öğretisine dayalı anlayış ve yaşayış yoluyla yönetip yönlendirdiği kitlelerin birleşip bütünleşmeleriyle aşacaktır. Hacı Bayram-ı Veli'nin Türk tarihi ve kültüründe çeşitli nedenlerle bölünüp parçalanan millet hayatını yumuşak bir güç kullanarak, şiddet ve çatışmadan kaçınarak, yeni ilke ve ülküler etrafında buluşturup bütünleştiren ve toplumsal mutabakatı, sosyal ve toplumsal barışı sağlayan büyük bir düşünür ve aksiyon adamı olarak son derece önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır." (2018: 231-37).

Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* adlı kitabında değerlendirdiği beş şehirden biri olan Ankara'nın şehir kültürü ve sosyal hayatında Hacı Bayram-ı Veli'yle kurduğu bağlantıyı şöyle anlatır:

> "Ankara, uzun tarihinin şaşırtıcı terkipleriyle doludur. Bu terkiplerin en manalısı İmparator Augustus'un şerefine toprağa dikilmiş mermer bir kaside olan Roma mabedinin kalıntılarıyla yanı başındaki Hacı Bayram-ı Veli caminin beraberce teşkil ettikleri zıtlar mecmuasıdır. Bitmiş veya tam diyebileceğimiz hiçbir eser bu toprağın macerasını bu kadar güzel hulasa edemez. Ve günün birinde bu toprağın yeni sahipleri içinden yetişen saf yürekli bir köylü çocuğu, Roma'nın zafer mabedi ve biraz sonra da Bizans bazilikası olan bu abidenin yanı başına muhacir bir kuş gibi yerleşti ve insanlara kadim imparatorluğun ayakta durmasını sağlayan hakikatlerinden çok başka bir hakikatin sırrını açtı. Bu

ledünni hazların, ahiret saadetlerinin, kendisini sevgide tamamlayan ruhun, bir nur tufanı gibi iştiyakın, kendi derinliklerinde Allah'ı bulan bir murakabenin hakikati idi. Hacı Bayram sade Hak'la Hak olan bir veli değildir. Türk cemiyetinin bünyesinde gerçekten yapıcı bir rol de oynar. Kurduğu Bayramiyye tarikatı esnaf ve çiftçinin tarikatıdır. Böylece Anadolu'da Horasanlı Baba İlyas'la başlayan geniş köylü hareketiyle Ahilik Teşkilatı onun etrafında birleşir. Daha sağlığında hareket o kadar genişler ki İkinci Murat yanı başında gelişen bu manevî saltanattan ürkerek Şeyhi Ankara'dan Edirne'ye getirtir. Ve ancak niyetlerinden iyiden iyiye emin olduktan sonra onu geriye göndermeğe razı olur. Hakikatte bu telaşa lüzum yoktu. Hacı Bayram imparatorluğun iç nizamını yapıyordu." (1997: 7-11).

Tanpınar'ın değerlendirmelerinde Hacı Bayram-ı Veli'nin sadece Ankara açısından değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin de sosyal hayatında önemli bir yere sahip olduğunu, sosyal hayatın ortasında yer alarak gönül sultanlığını insanların sevinçlerini, dertlerini, sıkıntılarını paylaştığını toplumsal hayattan kopmadığını ayrıca ticaretinde, üretimlerinde esnafın ve çiftçinin yanında olduğunu görmekteyiz.

Görüldüğü gibi Hacı Bayram-ı Veli sadece mutasavvıf ve tarikat sahibi bir ilim adamı değil, bu kimliğinin yanında aynı zamanda sosyal yapının güçlenmesini sağlayan, insanların gönül dünyasına hitap ederek büyük bir sevgiye mazhar olan, halkla bütünleşerek üretim ve sosyal hayatın ortasında yer alan bir kişi de olmuştur.

Kaynaklarda (Azamat 1996: 447) dört şiiri dışında bir eserinin olmadığı yazılmakla beraber son zamanlarda kendisinin yazdığı bir risaleden bahsedilmektedir (Toprak 2018: 133). Toprak, *Hacı Bayram-ı Veli: 'Vahdet-i Vücûd Risâlesi' (Tahkîk-Tahlîl-Tenkîd-Kavramsal Türkçeleştirme)* adını taşıyan araştırmasında, "Vaḥdet-i Vücûd Risâlesi" adlı edisyon-kritiğini yaptığı çalışmanın, Hacı Bayram-ı Veli'nin günümüze kadar ulaşan şiirlerinde de vurguladığı Vaḥdet-i Vücûda dâir görüşlerini derli toplu ve çok öz bir şekilde kaleme aldığını ve söz konusu eserin başlığının ise "Gavs-ı Aᶜzam Mürşid-i Ṣâḥib-i Zamân ve Güzîde-i Enâm eş-Şeyḫ Ḥâcı Bâyram-ı Velî ḳuddise sırruhu el-ᶜazîziñ Risâle-i Şerîfe'sidir" şeklinde olduğu bilgilerini ileri sürmektedir (2018: 134).

Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adını taşıyan ve ilim âleminde muazzam bir eser olarak kabul edilen çalışmasında "Halk Tasavvuf Edebiyatı" olarak tanımladığı edebiyatın ilk temsilcilerinden olan Hoca Ahmed Yesevî ve Anadolu'daki takipçileri hakkında bilgi verirken Yunus Emre'nin tesirleri ve takipçileri bahsinde Yunus Emre'nin mutasavvıfane şiirlerinin Anadolu sahasında hızlı bir şekilde yayıldığını ve bunun sonucunda ise Yunus Emre'nin takipçisi olarak adlandırılabilecek önemli şairlerin ortaya çıktığını, bu önemli şairlerden en eskisinin Abdal Musa'nın halifesi Kaygusuz

Abdal olduğunu ve sonrasında ise Hacı Bayram-ı Veli'nin geldiğini böylece bu etkinin Anadolu sahasında tamamen yayıldığını, Hacı Bayram-ı Veli'nin üç ilahisinin meşhur olduğunu ve bu ilahilerin üslûp ve eda yönüyle tamamen Yunus Emre tarzında yazıldığını, Hacı Bayram-ı Veli'nin yazdığı bu şiirlerin tekke ve tasavvuf şairlerini etkilediğini, böylece gelenek hâline gelen bu şiirler ve ilahiler ile millî veznin ve millî şeklin bu mutasavvıf ve şairler arasında gelişerek Anadolu sahasında böyle bir geleneğin oluştuğunu söylemektedir (Köprülü 1981: 331-43).

Hacı Bayram-ı Veli, dinî ve tekke-tasavvuf musikisi yönüyle de dikkat çeker. O tekke şairidir. Türkçe kaleme aldığı şiirler ilahi formuyla icra edilmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Geçmişte tekkelerde ve zikir meclislerinde okunan şiirleri günümüzde televizyonlarda, düğünlerde, dinî günlerde ve mevlitlerde, sosyal medya ortamlarında okunmakta ve dinlenmektedir (Arıoğlu 2015: 501) Anadolu Türkleri arasında eseri bize ulaşan ilk dinî musiki bestekârının Hacı Bayram-ı Veli olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Hacı Bayram-ı Veli'nin günümüze ulaşan dört güftesi ilahi, nefes ve şarkı formunda bestelenmiştir. Bestelerden biri şarkı, bir diğeri nefes formunda, diğerleri ise ilahi formundadır. "Çalabım Bir Şar Yaratmış", "N'oldu Bu Gönlüm", "Bilmek İstersen Seni" ilahileri çeşitli besteler ile günümüz dinî musikisinde önemli bir yere sahiptir (Demirci ve Koca 2018: 580-87).

Hacı Bayram-ı Veli'nin "Çalabım bir şar yaratmış iki cihan arasında" mısrası ile başlayan şiiri üzerine pek çok şerhler yapılmıştır. Şiirin ilk dört mısrası şöyledir:

Çalabım bir şar yaratmış iki cihân aresinde
Bakıcak dîdâr görinür ol şarun kenaresinde
Nâgihân ol şara vardum anı ben yapılur gördüm
Ben dahı bile yapıldum taş u toprak aresinde

Tasavvufî remizleri ihtiva eden ve şerhe muhtaç olan bu şiire bazı mutasavvıf ve âlimler bu derin manayı diğer insanlar için anlaşılır bir seviyeye indirmek gayesiyle şerhler yazmıştır. İsmâil Hakkı Bursevî (1653-1725), Şeyhülİslâm Seyyid Feyzullah Efendi (1638-1703), Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî (ö. 1888), Muhammed Suhufî Efendi (ö. 1733) ve Abdü'l-Hayy-ı Üsküdârî-i Celvetî (ö. 1705)'nin şerhleri belli başlı şerhler arasındadır (Erdoğan ve Sağlam 2018: 386).

Günümüz halk şairlerinde de Hacı Bayram-ı Veli'nin etkileri görülmektedir. Âşıklar, O'nun hayatını, özelliklerini, etkilerini Türk halkının hissiyatında, millî vicdanında, dinî duygularında ortaklaşa nasıl bir rol aldığını şiirleştirmiştir.

Abdulkadir Güler (Âşık Geylani), Hacı Bayram'ın tasavvuf ve ilim ehli olduğunu;

Tasavvuf deryasında edep erkân sahibi
İlimde bir ummandır Hacı Bayram-ı Veli

şeklinde dile getirmektedir.

Başka bir âşığımız Selahattin Kazanoğlu (Âşık Kazanoğlu) ise Hacı Bayram'ın Somunca Baba'dan ilim irfan öğrenmesini, lakabının bir bayram günü Somuncu Baba tarafından verilmesini,

Somuncu Baba'yla bir bayram günü
Buluşunca başlar ilim düğünü
Hacı Bayram olur değişir ünü
Ankara'nın ortasında bir veli

diyerek dile getirmiştir (Aydın 2018: 344-59).

Şehir, Kimlik ve Ziyaretgâh Olarak Hacı Bayram-ı Veli

Hacı Bayram-ı Veli'nin türbesi yılın her günü hem Ankara'da yaşayan hem de Ankara dışından ziyaret maksatlı gelenler tarafından ziyaret edilen bir mekândır. Bu anlamda Ankara'nın en önemli ziyaret mekânıdır. Kültürümüzde veli, evliya, dede, baba, eren, ermiş, ata, gazi, alp gibi adlarla anılan ve kendilerine kerametler, olağanüstü anlatılar atfedilen kişilere ait türbe, mezar ve makam olarak adlandırılan ve aynı zamanda mübarek (kutsal) olarak sayılan mekânlar etrafında ortaya çıkan ziyaret kavramı, halk inançları ve uygulamaları yönüyle halk kültürü içerisinde çeşitli açılardan ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Dinlerde ve çeşitli inanç sistemlerinde kutsal varlık düşüncesinin dışında kişinin kutsal ile ilişkisini ortaya koymada ve yönlendirmede kutsal mekân, kutsal zaman, kutsal nesne ve kutsal varlık gibi kavramların yer aldığını görmekteyiz. Çünkü insanoğlunun eski zamanlardan günümüze kutsalı tanıma uğraşısı doğrultusunda günlük hayatına bağlı olarak gerçekleştirdiği ibadet, ritüel, tören ve çeşitli uygulamaların inanç dünyasında önemli bir fonksiyon icra ettiği görülmektedir. Kutsal mekân ziyareti anlayışına ait uygulamalar türbelerde ve yatırlarda da görülmektedir. Türbeler kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı, zengin veya fakir toplumun her kesiminden insanın ziyaret ettiği mekânlardır. Bu mekânlar; çeşitli sıkıntılarından kurtulmak, hastalıklarına çare bulmak, gelecekleri adına istekte bulunmak, içinde bulundukları olumsuz durumlardan kurtulmak gibi pek çok sebeple ziyaret edilmektedir. Ziyaret mekânlarında ziyaret edilen kimselerin kerametleri ile ölümleri sonrasında da insanların hayatlarına yön vermeye, etki etmeye devam ettikleri düşüncesi hâkimdir (Arıoğlu 2018a: 225).

Türbe ve yatırlar etrafında ortaya çıkan ziyaret fenomeni dinî ve psikolojik bazı sebeplerle gerçekleşmektedir. Güngör, insanın kutsalı anlama ve ziyaret kültürünün sebeplerine dair şu tespitlerde bulunur:

> "Ziyaret fenomeni etrafında örgütlenen değerlerin tasdiki, içinde sosyalleşilen dünyaya katılma ve subjektif bir düzen oluşturma anlamı taşır. Ancak toplumsal ve bireysel olarak kurulan dünyalar, araştırma evreninde sıkça rastlandığı gibi sosyo-ekonomik ve kültürel bir dizi anomik durumlardan dolayı sarsılabilmiştir. En azından hızlı sosyal değişmelerin birtakım irrealiteler yaratması kaçınılmazdır. Bu durumda da yine tatmin duyguları zedelenen bireyler için kutsal, her defasında kendi bilişsel süreçlerinin yeniden onarımı ve diyalogun kurulması açısından kullanışlı hâle getirilmiştir. Esasen bu, yürümekte olan düzenin manalarının evrende de olduğu düşüncesine dayalı, bir yönüyle insanı içine alan diğer yönüyle onu aşan kutsal bir kozmikleştirmedir." (2018: 254).

Ziyaret geleneği ve inancı içerisinde yer alan pek çok uygulama ve ritüeller bulunmaktadır. Hacı Bayram-ı Veli Cami ve Türbesi etrafında da bulunan belirli zaman ve günlerde; ziyaret etmek, dua etmek, Fatiha okumak, adak adamak, adakları gerçekleştirmek, çeşitli maddî ve manevî isteklerde bulunmak, mevlit okutmak, kurban kesmek, dilekte bulunmak, dinî ve millî bayramları kutlamak, özel günlerde ziyaret etmek, vakit namazı ve cuma namazı kılmak, Ramazan ayında teravih namazı kılmak, mübarek gecelerde ve günlerde namaz kılmak ve dua etmek, düğün ve sünnet merasimi gibi kutlamalarda türbeyi ziyaret etmek, insanlarla bir araya gelmek gibi uygulamalar ve ritüeller hem Hacı Bayram-ı Veli türbesine hem de ülkemizde pek çok türbe, yatır ve ocak ziyaretlerinde karşılaşılan dinî ve kültürel pratiklerdir.

Hikmet Tanyu, Ankara ve çevresi adak ve adak yerleri yanında elliye yakın ilde yer alan adak ve adak yerleri üzerine yaptığı *Ankara ve Çevresindeki Adak ve Adak Yerleri* adlı çalışmasında Hacı Bayram-ı Veli Cami ve Türbesi etrafında ortaya çıkan halk inançları ve uygulamalarına yer vermiştir. Tanyu, Hacı Bayram-ı Veli Cami ve Türbesi ile çevresinin yalnız tarih bakımından değil, aynı zamanda dinler tarihi, adak ve adakla ilgili uygulamalar bakımından da önemli bir yer olduğu, Ankaralıların çeşitli sebeplerle türbeyi ziyaret ettikleri ve bu şekilde bir ziyaret geleneğinin oluştuğunu, Hacı Bayram-ı Veli'nin kerametlerinin halk arasında bilindiği ve anlatıldığını, ziyaret amaçlarının ise dinî, sosyal ve kültürel, psikolojik gibi çeşitli sebeplerle yapıldığı bilgilerini vermektedir (1967: 66-75). Hacı Bayram-ı Veli Cami ve Türbesi insanlar tarafından yılın her zaman diliminde ziyaret edilmektedir. Bunda Hacı Bayram-ı Veli'nin düşüncelerinin ve halkın gönlünde yer etmesinin büyük payı vardır. Bilhassa önemli zaman dilimlerinde ve günlerde muhakkak ziyaret edilmesi, camide namaz kılınması ve türbede dua edilmesi halk arasında yaygın bir gelenektir. Bu geleneğe Millî Mücadele zamanında halkın

manevîyatını yükseltme adına Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya geldiğinde Hacı Bayram-ı Veli Cami'sinde namaz kılıp türbeyi de ziyaret edip hükûmet konağına gitmesi örneğini gösterebiliriz. 23 Nisan 1920 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi açılışı öncesi milletvekilleri ve halkla beraber topluca Cuma namazının Hacı Bayram Cami'sinde kılınması ve sonrasında dualarla, tekbirlerle, Kuran okumalarla, salavatlarla Hacı Bayram-ı Veli'nin sancağı ile meclis binasının önüne gelinerek açılışı gerçekleştirilmesi de Hacı Bayram-ı Veli'ye verilen değerin bir örneğidir. Böylece Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonrasında yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti, "Şehrin Manevî Koruyucusu" olarak nitelendirilen Hacı Bayram-ı Veli'nin Ankara'sında kurulmuş ve Ankara başkent olmuştur (Arıoğlu 2018b: 374).

Sonuç

Yaşadıkları döneme ışık tutan manevî şahsiyetlere ve halk arasında gönül sultanı kabul edilen kişilere insanlık her zaman ihtiyaç duymuştur. Bu manevî şahsiyetler, ilim ve irşat görevlerini yerine getirerek yaşamlarını sürdürdükleri yerlerin ve şehirlerin mamur olmasına katkı sağlamışlardır. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Ankara yöresinde bu görevi hakkıyla yerine getiren şahsiyetlerden biri de Hacı Bayram-ı Veli'dir.

Her toplumun sanat, ahlâk, inanç, estetik, tarih, gelenek ve edebiyat gibi alanlarda değer yargıları vardır. Bu değerlerin somutlaşmış örnekleri ise tarihe ve coğrafyaya mâl olmuş şahıslar ve mekânlardır. Bu şahıslar sahip olduğu kimlik ile mekâna anlam katar ve böylece mekân kendisi ile tanınır ve tanımlanabilir hâle gelir. Mekân şahıs ilişkisi bu şekilde şehre ve halkına kimlik ve kişilik kazandıran bir özellik göstermiş olur.

İrfan geleneğimizin temsilcileri olan şahsiyetler, ârifler ve gönül sultanları irfana, eşyaya ve yaşadığı zamanın hakikatine ermek için uzun bir yolun, irfan geleneğinin yolcuları olmuştur. Ârif kimseler irfan geleneğinin temsilcileri olarak dil, soy, renk, bölge ve kültür farkı gözetmeden bütün insanlığı kucaklamışlar ve insani, ahlâkî duyguları kazandırmaya çalışmıştır. Basiret ve feraset sahibi olan ârifler, sahip oldukları hakikatle hakikat yolunun ışığını insanlara ulaştırmaya çalışmışlardır. Bu yolda pek çok öğrenci ve şahsiyetin de yetişmesine vesile olmuşlardır. Tarihimizde ve kültürümüzde müstesna bir yere sahip bu irfan geleneğinin ve tasavvuf kültürümüzün ve irfan medeniyetimizin müstesna simalarından biri olan Hacı Bayram-ı Veli, irfan geleneği meşalesini Ankara'dan başka coğrafyalara da ulaştırmıştır. Halkla daima beraber olarak hayatı, eserleri, tasavvufî metodu ve bakış açısı ile gönüllerde yerini almıştır. Sonuçta Hacı Bayram-ı Veli, irfan geleneği temsilcilerinin misyonu olan, *gönüle hitap etme*, *gönüle girme* ve *gönül kazanma* aşamalarını uygulayarak bu coğrafyada yaşayan insanların kültürü ve

geleneklerini de dikkate alarak halkın irfanında ve gönlünde taht kurmayı başarmıştır.

Bu tahtın gönüllerdeki yeri özelinde Bayramiyye Tarikatı, hem kurucusu olan Hacı Bayram-ı Veli'nin özellikleri hem de kurulduğu dönemin sosyo-kültürel ve tarihî özellikleri açısından ele alınıp değerlendirildiğinde son derece dikkat çeken bir tarikat olduğu kanaatine varılabilir. Bu kanaatte şüphesiz Bayramiyye'nin halk arasında ve toplumun farklı kesimlerinde dikkat çeken yanlarının olması vardır. Anadolu'da yer alan Ankara'da kurulan bir tarikat olması, kurucusunun dinî ilimleri tahsilinden sonra tasavvuf yolculuğunu Somuncu Baba'nın yanında tamamlaması, halk taraftan büyük bir teveccüh görerek binlerce müridinin olması, halka ibadet ve zühdün yanında çalışmanın, gayret etmenin, üretmenin ve iktisadî hayatın gereklerini öğretmesi gibi özellikleri önemlidir. Özellikle geçmişimizi ve kültürümüzü dikkate alarak değerlerini bilerek, kuşaklar arası kültür ve değer aktarımını sağlıklı şekilde gerçekleştirmelidir. Milletler, devamlılığını sağlamak için eğitim, kültür, dil ve tarih bilincini genç nesillere aktarmak, öğretmek zorundadır.

Kaynaklar

Alver, K. (2018), "Şehir ve Kültür", *Şehir Kültürü ve Kültürlü Şehir Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri Kitabı,* Elazığ: Elazığ Belediyesi Yayınları, s. 279-288.

Arıoğlu, İ. E. (2015), "Tekke-Tasavvuf Şiiri ve Hacı Bayram-ı Veli'nin 'Noldu Bu Gönlüm' İlahisi", *Dört Kıtada Folklorun İzinde: Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu Armağanı*, Ed. M. Eren, M. Karaaslan, A. Arvas, Ankara: Hâkim Yayıncılık, s. 489-502.

Arıoğlu, İ. E. (2018a), "Halkın Kültürü ve İrfanında Yer Alabilmek ya da Hacı Bayram-ı Veli'nin Gönül Sultanlığı", *Hacı Bayram-ı Veli*, Ed. İ. E. Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 365-384.

Arıoğlu, İ. E. (2018b), "Ankara'da Halk İnançlarının Mekânı Olarak Ziyaret Yerleri", *Gönül Sultanları, Şahsiyetleri ve Değerleri ile Ankara,* Ed. İ. E. Arıoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 225-237.

Aydın, O. (2018), "Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri'nin Günümüz Halk Şairleri Üzerindeki Tesiri", *Hacı Bayram-ı Veli*, Ed. İ. E. Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 343-364.

Azamat, N. (1996), "Hacı Bayram-ı Veli", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 14, s. 442-447.

Bayraktar, L. (2018), "Şehirde Reşid Olmak", *Şehir Kültürü ve Kültürlü Şehir Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri Kitabı,* Elazığ: Elazığ Belediyesi Yayınları, s. 289-292.

Cebecioğlu, E., Ö. Demirdaş ve M. Yıldız (2018), "Hacı Bayram-ı Veli'nin Hayatı ve Tasavvufî Düşüncesi", *Hacı Bayram-ı Veli*, Ed. İ. E. Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 11-32.

Çapcıoğlu, İ. (2017), "Anadolu İrfan Geleneğinde Bir Arada Yaşamanın Temel Değerleri: Hacı Bayram-ı Veli Örneği", *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu,* Ed. E. Cebecioğu vd., Ankara: İlahiyat, s. 143-150.

Çelik, C. (2019), "Şehrin Ruhu ve Mekânsal Hafızada Tasavvuf: Tekke ve Dergâhlar", *Düşünen Şehir,* S. 10, s. 34-47.

Çobanoğlu, Ö. (2018), "Bunalımdan Çıkış Yolunu Aydınlatan Bir Düşünür ve Toplumsal Barışı Sağlayan Bir Aksiyon Adamı Olarak Hacı Bayram-ı Veli", *Hacı Bayram-ı Veli*, Ed. İ. E. Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 227-246.

Demirci, M. ve F. Koca (2018), "Hacı Bayram-ı Velî ve Dinî Mûsikî", *Hacı Bayram-ı Veli*, Ed. İ. E. Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 571-616.

Erdem, S. (1991), "Ankara (İslâm Öncesi Dönem)", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 3, s. 201-203.

Erdoğan, M. ve H. Sağlam (2018), "'Çalabım Bir Şar Yaratmış' Hacı Bayram-ı Veli'nin Bir Şiirine Yapılan Şerhler Üzerine", *Hacı Bayram-ı Veli*, Ed. İ. E. Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 385-404.

Güngör, Ö. (2018), "Sekülerleşmeye Kafa Tutan Mekânlar Olarak Ziyaretgâhlar: Hüseyin Gazi Türbesi Örneği", *Gönül Sultanları, Şahsiyetleri ve Değerleri ile Ankara,* Ed. İ. E. Arıoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 239-261.

Hökelekli, H. (2010), "Şahsiyet", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 38, s. 297-298.

Kızıler, H. (2019), "Hacı Bayram-ı Veli'nin Ele Aldığı Değerler", *IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu,* Ed. V. Göktaş, H. Alkan, Ankara: İlahiyat, s. 27-37.

Köprülü, Fuad (1981), *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 4. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Öngören, R. (2018), "Osmanlı'da Bayramilik", *Hacı Bayram-ı Veli*, Ed. İ. E. Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 117-132.

Özdemir, R. (1991), "Ankara (Osmanlılar Dönemi)", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 3, s. 204-209.

Tanpınar, A. H. (1997), *Beş Şehir,* İstanbul: MEB Yayınları.

Tanyu, H. (1967), *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri,* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Toprak, M. S. (2018), "Hacı Bayram-ı Veli: 'Vahdet-i Vücûd Risâlesi' (Tahkîk-Tahlîl, Tenkîd-Kavramsal Türkçeleştirme)", *Hacı Bayram-ı Veli*, Ed. İ. E. Arıoğlu, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 133-164.

Ulusoy, K. (2019), *Karakter Değerler ve Ahlâk Eğitimi*, Ankara: Pegem Akademi.

İnternet Kaynakları

URL-1: Ankara Kalkınma Ajansı. *Ankara*, www.ankaraka.org.tr